

УДК 504:631.1

Черевко М.В., кандидат біологічних наук, доцент ©**Буцяк Г.А.**, кандидат сільськогосподарських наук, асистент**Сухорська О.П.**, кандидат сільськогосподарських наук, доцент*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С.З.Гжицького*

ПРО ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АГРАРНОГО ГОСПОДАРСТВА ЛЬВІВЩИНИ

Розкриті основні причини, що зумовили необхідність перебудови аграрного виробництва на екологічних засадах і збалансованості галузей. Виділені й обґрунтовані фактори, що негативно впливають на ефективність функціонування сільськогосподарських об'єктів. Наголошено на необхідності вдосконалення нових форм господарювання, оцінки ефективності діяльності за еколого- і соціально-економічними показниками.

Ключові слова: *агроландшафт, агроєкосистема, земельні сільськогосподарські угіддя, екологічні принципи.*

Негативні наслідки хімізації та інтенсифікації сільськогосподарського виробництва й масштаби його впливу на навколишнє середовище й досі не втрачають актуальності, на що наголошується багатьма спеціалістами галузі [1, 2, 4, 5]. Процес трансформації природних ландшафтів у агро-, урбо- та техногенні ландшафти вимагає розробки наукових основ для формування й оптимізації функціонування. Вся діяльність людини, спрямована на окультурення природних ландшафтів, передбачає створення антропогенних (штучних) екосистем і ефективне управління їхньою продуктивністю та якістю продукції. Вона повинна поєднуватись із необхідністю збереження розмаїття, гармонії та рівноваги у природі за умови мінімізації руйнівного впливу. Варто наголосити, що активна цілеспрямована, частково нерегульована перебудова природних ландшафтів спричинила зміну рельєфу появою техногенних форм. Внаслідок цього в атмосфері підвищився вміст токсичних твердих і газоподібних домішок; змінена гідрографічна сітка і якість води; зруйновані сільськогосподарські угіддя та родючі ґрунти – такий спадок отримала Львівщина.

Гостро постало питання про докорінні зміни форм господарювання і переходу діяльності та розвитку АПК на екологічні принципи господарювання. Підвищилась роль і відповідальність людини в перетворенні й використанні природних екосистем, яку англійський еколог Ч.Елтон оцінив так: „Якщо дика природа відступає, ми повинні навчитися передавати частину її цінності й багатства ландшафтам земель, з яких збираємо врожай”.

Методика досліджень. Робота носить аналітичний характер і базується на узагальненні літературних відомостей, інтерпретованих і доповнених власними спостереженнями і зауваженнями.

Об'єктом досліджень вибрані найбільш гострі проблеми в аграрному секторі Львівської області й шляхи їх розв'язання.

Результати дослідження.

У галузевій літературі накопичений багатий фактичний матеріал, що стосується конструювання й функціонування агроценозів, практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності галузей рослинництва й тваринництва, економічної оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств різних форм власності [5,10,11]. Однак стан у агропромисловому секторі незадовільний і навіть тривожний. Причин об'єктивних і суб'єктивних вдосталь, а з них вимальовуються проблеми, що потребують невідкладного вирішення. Ще й досі не розроблений кінцевий варіант грошової та агрохімічної оцінки землі, в тому числі й нашого регіону, земельний кадастр та інші базові основи точної та якісної характеристики земельного фонду, необхідні для його раціонального цільового використання. А.І.Шувар, С.В.Бучелюк, В.М.Тарасюк наголошують на необхідності вдосконалення методики нормативної грошової оцінки землі стосовно агровиробничих груп і конкретних господарств. Земля – основа сільськогосподарського виробництва, від її стану, характеру господарювання і раціонального використання залежить успіх, ефективність та рівень оплати земельного податку.

Ринкові відносини внесли кардинальні зміни у сферу землекористування. Надання переваги перемінному періодичному ринковому попиту призвело до зниження рівня задоволення потреб населення у життєво-необхідних продуктах харчування. Так, підвищення попиту на енергетичні культури стало причиною витіснення з полів важливих продовольчих культур і виснаження ґрунту. Зокрема, від вирощування ріпаку в багатьох господарствах Львівської області економічний ефект виявився низьким, оскільки не були враховані його еколого-біологічні особливості та технологія вирощування.

Через аналогічні причини на Львівщині та й в інших регіонах України значно скоротились площі під цінними культурами – гречкою, деякими зерновими (жито). Слід наголосити також на тривожний сигнал щодо згасання традиційної галузі льонарства, скорочення площ під посіви цукрового буряка та іншими овочевими культурами. Останні у зв'язку з цим імпортують із Китаю та країн СНД. Не можна втрачати наші традиційні культури, а потрібно вдосконалювати технологію їх вирощування з метою підвищення рентабельності.

Згідно даних Львівського обласного управління земельними ресурсами станом на 1.01.2009 року, земельний фонд нашої області складає 2183,1 тис.га. З них, на сільськогосподарські угіддя припадає 1267,8 тис.га (58,7%) території області, а на ліси - 31,2%. На долю селянських (фермерських) господарств припадає трохи більше 4% із 68,5%, наданих у власність та користування громадянам [3]. В області розроблена програма „Збереження, відтворення та

забезпечення раціонального використання земельних ресурсів”. Однак із різних причин, в тому числі і недофінансування передбачених видів робіт, вона реалізується дуже повільно. Це стосується насамперед протиерозійних заходів та рекультивациі земель порушених і зруйнованих у процесі гірничовидобувних робіт і системи протиповеневого захисту.

Незадовільними залишаються рівень і культура використання сільськогосподарських земель за цільовим призначенням. Адже значна частина площ залишається необробленою і перетворюється у перелоги і розсадники бур'янів. Такі ділянки з часом заростають кущами і підлягають вилученню із групи орних земель. А це вже злочин, адже земельний фонд густонаселеної Львівщини, придатний для вирощування сільськогосподарських культур, обмежений і потребує систематичних агро меліоративних заходів (вапнування та інших).

До факторів, що негативно впливають на раціональне використання ґрунтових ресурсів області слід віднести також недосконалу систему паювання і умов оренди землі. Земля повинна належати дбайливому господарю. Що стосується земельних наділів селянським фермерським господарствам, то тут ще так багато невіршених питань, не розкритих у Законі „Про фермерське (селянське) господарство” [5]. Спеціалісти аграрного сектора працюють над розробкою наукових основ і практичних порад фермерам у веденні виробничої діяльності на обмеженій території. Йдеться про розробку короткотраційних спеціальних сівозмін та технології вирощування окремих сільськогосподарських культур на основі вимог сьогодення [9]. Заслужують схвалення спеціальні курси для фермерів як ефективна форма вирішення багатьох конкретних завдань щодо ефективності ведення господарства в нових умовах і на екологічних засадах. Та чи працюють вони?

Ринкові відносини висунули на передній план оцінку ефективності виробництв за еколого-економічними і соціально-економічними показниками. Не можна розривати цілісність системи „ґрунт – рослина – тварина – людина і навколишнє середовище”. В цьому полягає суть комплексного екосистемного підходу. На практиці переважає прагматизм, комерційний підхід, ігнорування встановлених агро екологічних природних законів, які визначають допустимі рівні експлуатації агро екосистем різного призначення та основні принципи їх формування і оптимізації. Впровадження прогресивних технологій, замкнутий цикл виробництва, врахування сукупної дії факторів, ощадливе використання ресурсів – це прямий шлях до успіху і конкурентноспроможності господарств.

Кардинальні зміни у сфері землекористування вимагають істотної перебудови системи планування збалансованого розвитку галузей виробництва аграрного сектора. Збалансоване поєднання галузей тваринництва і рослинництва у системі „поле-ферма”, тобто кормова база, поголів'я тварин і удобрення ґрунту, сприяє підвищенню врожайності та якості сільськогосподарських, в тому числі й польових кормових культур і продуктивності тваринництва. З цією метою необхідно чітко розрахувати реальну можливість кормової бази господарства і стосовно неї певну

чисельність поголів'я тварин. Практика показала, що надмірне навантаження на кормові угіддя, пасовища в нашому регіоні (вище 3-4 голів на 1 га) призвело до зниження якості травостою і поступової деградації пасовищних екосистем [5, 7].

Заслуговує на увагу незбалансованість співвідношення ріллі і нерозораних природних угідь, що в середньому повинне становити 1:2. Високий рівень розораності сільськогосподарських земель, зокрема природних кормових угідь, заміна їх низькоякісними поверхнево поліпшеними негативно вплинули на розвиток тваринництва і раціональне використання земельних ресурсів.

Здійснення цих заходів стало причиною різкого скорочення видового розмаїття рослинного і тваринного світу. Нічим не виправдати повне зникнення заплавних лук – основного осередка зростання майже 80% видів трав'янистої флори регіонів, серед яких цінні лікарські, медоносні та кормові. Вони були джерелом високоякісного корму для сільськогосподарських тварин та підвищення їх життєздатності.

Проблем у агропромисловому секторі вдосталь, виникненню їх сприяли як суб'єктивні антропогенні, так і об'єктивні причини. Єдиним шляхом їх вирішення є чітке усвідомлення того, що основою сучасного аграрного господарства є агроекосистеми і дотримання екологічних принципів їх створення. Агроекосистеми виникли на базі окультурених природних або створених за проектами спеціалістів.

Основним компонентом польових агроценозів є культурні рослини, селекціоновані людиною. Створення для них оптимальних ґрунтових умов, врахування екологічних вимог і біологічних особливостей, алелопатичних впливів у змішаних посівах, стійкості до шкідників і хвороб, продуктивності та адаптивності до конкретних агрокліматичних умов – це ті вимоги, які слід враховувати при виборі основних сільськогосподарських культур. Перевагу слід надавати цінним, випробуваним, максимально адаптованим місцевим сортам.

Зберегти родючість ґрунту як агроекотопу, не допустити його виснаження можливо лише шляхом дотримання сівозмін та впровадження контурного землеробства. Це особливо проблемно здійснити дрібним фермерським і селянським господарствам на невеликих площах землі і потребує розробки спеціальних короткоротаційних сівозмін.

Одним із важливих принципів екологізації агропромислового виробництва є екологічна безпека продукції та мінімізація несприятливого впливу на навколишнє середовище і здоров'я людей. Тому альтернативою сучасному землеробству, яке в нашому регіоні все ще широко і не завжди грамотно використовує мінеральні добрива, хімічні засоби боротьби з бур'янами і захисту рослин від шкідників і паразитів та інші агрохімікати – стимулятори росту й продуктивності, є поступовий і швидкий перехід на шлях екологізації та біологізації. Це особливо актуально зараз, коли в агроекосистеми проникають генномодифіковані сорти, у раціон тварин включають гормональні біодобавки. У погоні за прибутком приватні підприємці часто ігнорують встановлені

екологічним законодавством правові норми і правила, створюючи загрозу для здоров'я людей і ризикові ситуації. У регіоні здійснюється моніторинг стосовно якості сільськогосподарської продукції [9], але ще нерегулярно та вибірково.

Ми приєднуємось до думки, що не варто ризикувати і захоплюватись застосуванням агрохімікатів та плодами генної інженерії, оскільки вони є потенційною загрозою появи нових мутацій чи новими мутагенами, якими вже пересичене зовнішнє середовище [8,10].

Дотримання екологічних нормативів і норм екологічного законодавства є обов'язковим для державних і приватних підприємців усіх галузей сільськогосподарського виробництва.

Біологічне землеробство і досконалі технології переробки сільськогосподарської сировини забезпечать виробництво конкурентноспроможної продукції та успішний розвиток агропромислових галузей [2].

Підсумовуючи викладену інформацію, пропонуємо для вирішення екологічних та виробничих проблем і оптимізації діяльності сільськогосподарських галузей і об'єктів врахувати наступне:

1. Сучасне рослинництво і тваринництво повинно базуватись на екологічних засадах і агроєкосистемних законах.
2. Важливими принципами організації і функціонування аграрного виробництва повинні бути збалансованість його галузей і допустиме нормування навантаження на агроєкосистеми.
3. Безцінне матеріальне багатство – ґрунт, повинен використовуватись ефективно і за цільовим призначенням.
4. Ринковий попит і конкуренція повинні поєднуватись із збереженням біорізноманіття, традицій землеробства регіону і задоволення населення в якійсій продукції рослинництва і тваринництва.
5. Для ефективного розвитку агропромислового комплексу необхідні нові, адаптовані до особливостей регіону і екологічних наукових засад форми господарювання.
6. Оцінювати ефективність діяльності господарських об'єктів не за кількістю, а за якістю продукції, розмірами матеріально-енергетичних затрат і характером впливу на навколишнє середовище.

Література

- 1.Бомба М.Я. Подбаймо про проблеми Карпатського регіону // Сільський господар, 2003. - № 11-12.
- 2.Дегодюк Е.Г., Сайко В.Ф., Корнійчук М.С. Вирощування екологічно чистої продукції рослинництва. – К. Урожай, 1992. – 320 с.
- 3.Екологія Львівщини 2008. – Львів ЗУКЦ, 2009. – С.41-45.
- 4.Кисіль В.І. Біологічне землеробство: тенденції в світі та позиція України // Вісник аграрної науки, 1997. - № 10. – С.9-13.
- 5.Кравців Р.Й., Черевко М.В. Екологічні основи фермерських господарств. Теоретичні принципи і практичні поради. – Львів: ТеРус, 2008. – 240 с.

6.Кравців Р.Й., Буцяк В.І., Колотницький А.Г. Трансгенез у тваринництві: що це? // Сільський господар, 2008. - № 1-2. – С.6-10.

7.Півторак Я.І., Гордійчук Н.М. Високопродуктивні молочні корови – годівля та технологія утримання // Сільський господар, 2008. - № 3-4. – С.38-41.

8.Смаглій О.Ф., Кардашов А.Т., Литвак П.В. та ін. Агроекологія. – К.: Вища освіта, 2006. – 671.

9.Турчин І.М., Сливка Н.Б. Моніторинг молочної сировини західного регіону України // Сільський господар, 2008. - № 3-4. – С.26-29.

10. Шувар І.А. Біологічне землеробство на шляху вдосконалення енергетичної системи „грунт-добрива-рослина” // Сільський господар, 2003. - № 11-12.

11. Шувар І., Бучелюк С.,Тарасюк В. Вдосконалення методики нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь // Сільський господар, 2008. - № 11-12. – С.12-16.

Summary

Cherevko M.V., Bucyak A.A., Sukhorska O.P.

ABOUT SOME ECOLOGICAL ISSUES OF THE DAY OF AGRARIAN ECONOMY OF LVOV

Authors mark on the regional ecological issues of the day, which have a considerable influence on efficiency of production activity of agricultural enterprises and industries and on the necessity of its alteration on ecological principles and agroekosistemnikh laws, recognition regional features and new forms of menage.

Стаття надійшла до редакції 9.09.2010